

Kunnanvaltuusto 12.5.2016 § 3
(perusturvaltk 21.10.12015 § 48)

LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALLAN EHKÄISYN TOIMINTA- OHJE

SISÄLTÖ

1.	JOHDANTO.....	3
2.	LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA.....	4
	2.1. Lähisuhde- ja perheväkivallan riskitekijät sekä palvelun piiriin hakeutumisen vaikeudet.....	5
3.	VÄKIVALLAN UHRI ASIAKKAANA.....	6
4.	LAPSI ASIAKKAANA.....	7
5.	TEKIJÄ ASIAKKAANA.....	8
	TOIMINTAMALLIT.....	9
	LIITE 1. Lasten pahoinpitely- ja seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyn toimintaohjeet.....	11
	LIITE 2. Asiakastyöhön tarkoitettuja kysymyksiä väkivallan eri muodoista...	17
	LIITE 3. Väkivallan puheeksi ottaminen lapsen kanssa.....	19
	LIITE 4. Lapsen haastattelulomake	20
	LIITE 5. Väkivallan puheeksi ottaminen väkivallan käyttäjän kanssa.....	23
	LIITE 6. Turvallisuussuunnitelma.....	25

1. JOHDANTO

Lähisuhde- ja perheväkivallan toimintaohje on tarkoitettu kaikille, jotka työskentelevät perheiden parissa. Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn toimintaohjelman keskeisenä lähtökohtana on se, että lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäiseminen ja siihen puuttuminen kuuluu kaikille. Tietoisuuden ja tiedon lisääminen lähisuhde- ja perheväkivallasta on keskeinen tekijä laaja-alaisen yhteisen vastuun toteuttamisessa. Väkivallasta puhuminen ja sen näkyväksi tekeminen on hyvä keino ehkäistä väkivallan syntymistä.

Väkivalta on käyttäytymistä, jonka avulla tavoitellaan valtaa ja kontrollia toisesta ihmisestä herättämällä pelon ja uhan tunnetta. Lähisuhteessa ja perheessä voi ilmetä fyysistä, henkistä, seksuaalista, omaisuuteen kohdistuvaa tai taloudellista väkivaltaa tai sillä uhkaamista. Myös laiminlyönti ja kaltoin kohtelu ovat väkivaltaa.

Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn toimintaohjelman tavoitteet ovat seuraavat:

- Lähisuhde- ja perheväkivallan tunnistaminen ja väkivaltaan puuttuminen tehostuu perusterveydenhuollossa sekä sosiaalitoimen ja sivistystoimen palveluissa.
- Lähisuhde- ja perheväkivalta vähenee. Väkivaltaa ehkäistään ja väkivaltaan puututaan varhain.
- Palvelujärjestelmää kehitetään siten, että se vahvistaa suojaavia tekijöitä, lisää vastuullisuutta, tunnistaa riskit ja riskiryhmät sekä tarjoaa ammattitaitoista ja oikea-aikaista apua kaikissa elämänvaiheissa lähisuhde- ja perheväkivallan eri osapuolille.
- Työnjako, vastuu ja johtaminen lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyössä määritellään selkeästi.
- Henkilöstön ammatillisia valmiuksia sekä välineitä puuttua lähisuhde- ja perheväkivaltaan parannetaan ja ylläpidetään jatkuvasti muun muassa koulutuksen avulla

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa tulee systemaattisesti kartoittaa lähisuhde- ja perheväkivallan riskiä. Vain harva uhri ottaa väkivaltakokemuksensa oma-aloitteisesti puheeksi. Siksi lähisuhde- ja perheväkivallan tunnistamiseksi väkivaltakokemuksista tulee kysyä suoraan. Väkivallasta kysyminen on jo itsessään interventio, joka auttaa asiakasta irtaantumaan väkivallasta.

Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyö sisältyy sisäministeriön vuonna 2012 hyväksymään kolmanteen sisäisen turvallisuuden ohjelmaan kuuluvan rikosten ja väkivallan ehkäisyyn ja sen tulee olla osana kuntien turvallisuusstrategiaa. Kunnilla on velvollisuus tehdä ehkäisevää väkivaltatyötä. Jokaisen kunnan tehtävänä on laatia perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan, oma puuttumisenmalli.

2. LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA

Lähisuhde- ja perheväkivalta tarkoittaa perheessä ja lähisuhteissa ilmenevää väkivaltaa. Väkivalta voi kohdistua lapsiin, aikuisiin ja vanhuksiin. Väkivallan tekijä voi olla mies, nainen tai lapsi. Mitä vakavammasta fyysisestä väkivallasta puhutaan, sitä useammin se on miesten väkivaltaa naisia kohtaan. Lapset kohtaavat väkivaltaa molempien vanhempiensa taholta. Parisuhteessa ilmenevä väkivalta lisää myös lapsiin kohdistuvan väkivallan riskiä.

Väkivalta perheessä on ilmiö, jonka vaikutukset väkivallan uhriin, väkivallan käyttäjään ja väkivallan todistajaan ovat haitallisia ja pitkäkestoisia. Lähisuhde- ja perheväkivallalla on taipumus toistua ja usein myös pahentua. Toistuessaan väkivalta alkaa tuntua normaalilta. Väkivallasta voi tulla käyttäytymismalli, joka siirtyy sukupolvelta toiselle.

Lähisuhde- ja perheväkivallan muotoja ovat:

- fyysinen väkivalta: väkivallalla uhkaaminen, lyöminen, tukistaminen, läpsiminen, potkiminen, töniminen, kuristaminen ja terä- tai ampuma-aseen käyttö
- henkinen väkivalta: pelottelu, vähättely, nöyryyttäminen, nimittely, mitätöinti, eristäminen, kontrollointi ja sosiaalisen kanssakäymisen rajoittaminen
- ”kunniaväkivalta”: perheen tai suvun piirissä tapahtuva kunniannormien puolustamiseen liittyvä ihmisoikeuksia rikkova väkivalta
- hengellinen väkivalta: henkinen väkivalta, johon liittyy uskonnollinen ulottuvuus
- seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö: raiskaus, sukupuoliyhteyden tai seksuaaliseen kanssakäymiseen eri muotoihin pakottaminen ja insesti
- tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen
- taloudellinen väkivalta: rahan käytön kontrollointi, kiristäminen ja toisen rahojen ottaminen käyttöön
- hoidon ja huolenpidon laiminlyönti: kovaotteiset hoitotoimet ja fyysisten tai psyykkisten perustarpeiden laiminlyönti

Lähisuhde- ja perheväkivaltaa voi esiintyä missä tahansa perheessä kulttuurista, koulutuksesta, sosiaalisesta asemasta tai varallisuudesta riippumatta. Väkivaltaa perhettään ja läheisiään kohtaan käyttävä henkilö voi menestyä hyvin muilla elämän osa-alueilla ja muissa ihmissuhteissaan, ja siitä huolimatta käyttää väkivaltaa läheisiään ja perhettä kohtaan.

Lähisuhteessa ja perheessä tapahtuva väkivalta ei yleensä ole ohimenevä, kertaluontoinen tapahtuma, vaan usein pikkuhiljaa ja jopa huomaamatta kehittyvä prosessi, jossa väkivallan ja kontrollin eri muodot ovat vaihtelevina yhdistelminä läsnä. Se alkaa harvoin fyysisenä väkivaltana. Useimmiten ensimmäistä pahoinpitelyä edeltää henkinen väkivalta ja kontrollointi -näkyvätön väkivalta- jolla vaikutetaan uhrin itsetuntoon, hämärretään normaalin ja epänormaalin rajaa ja kavennetaan uhrin elinpiiriä ja sosiaalisia suhteita. Jatkuessaan väkivalta yleensä aina myös vakavoituu.

Parisuhteessa väkivalta noudattaa usein kaavaa, jossa tekijän käyttäytyminen vaihtelee lämpimien huomionosoitusten ja väkivaltaisten hyökkäysten välillä; puhutaan väkivallan syklistä tai kierteestä. Väkivaltaa edeltää jännitteen kasvaminen ja väkivaltaa seuraa hyvittelyvaihe, jolloin tekijä katu ja lupaa lopettaa väkivallan. Toistuva kaava ylläpitää väkivaltaa kokeneen uskoa muutokseen. Kuitenkin väkivalta loppuu hyvin harvoin itsestään ja ilman ulkopuolista apua.

Lähisuhde- ja perheväkivalta on usein piiloteltua ja kotona tapahtuvaa, ja siihen liittyy paljon epäonnistumisen, syyllisyyden, häpeän, katkeruuden ja vihan tunteita. Lähisuhde- ja perheväkivaltaan tyypillisesti liittyvän alistussuhteen vuoksi uhri ei itse kykene, uskalla tai halua kertoa asiasta ulkopuolisille tai saattaa asiaa viranomaisten tietoon. Myös lapset salaavat ja peittelevät perheessä tapahtuvaa väkivaltaa. Asia koetaan perheen sisäiseksi yksityisasiaksi, joten ulkopuolisetkaan eivät puutu. Viranomaisten tietoon lähisuhde- ja perheväkivallasta tulee vain hyvin pieni osa.

Väkivalta vahingoittaa aina myös lasta, vaikka väkivalta ei suoranaisesti lapseen kohdistuisikaan. Toiseen vanhempaan kohdistuva väkivalta voi olla lapselle yhtä traumatisoivaa kuin väkivallan kohteeksi joutuminen. Lapsen käytös voi muuttua itsetuhoiseksi tai toisaalta lapsi pyrkii ylimiellyttämään kaikkia. Lapsi kärsii perheessä tapahtuneesta väkivallasta myös sitä kautta, että väkivallan aiheuttama stressi ja trauma uuvuttaa ja vie voimia vanhemmuudelta. Väkivaltaa perheessään kokeva ja näkevä lapsi siirtää usein väkivaltaisen käyttäytymisen eteenpäin omassa elämässään.

Vastuu väkivallasta on aina tekijällä. Vastuun korostaminen on tärkeää, koska monet väkivallan käyttäjät ovat alttiita siirtämään vastuun teoistaan uhrilleen tai kumppanilleen; häpeän ja syyllisyyden kantaminen helpottuu, kun voi nähdä syyllisen uhrissa. Uhrille on puolestaan tyypillistä syyllistää itseä koetusta väkivallasta. Syyllisyys voi johtaa väkivallan vähättelyyn tai saada ajattelemaan, että väkivalta on oikeutettua.

Läheisen tekemää väkivaltaa ei aina mielletä samalla tavalla rikokseksi kuin tuntemattoman tekemää väkivaltaa. Kotona tapahtunut pahoinpitely ei ole yksityisasiaa, vaan rikos. Myös seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö on rikos, vaikka tekijä olisi uhrin avio- tai avopuoliso tai seurustelukumppani. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen kohdistunut väkivalta, lieväkin, on aina rikos.

Väkivallan syiden selittämisessä on omat vaaransa. Väkivallan tekijä voi paeta vastuuta selitysmallien taakse ja löytää sitä kautta syyn ja oikeutuksen tapahtuneelle väkivallalle. Erilaisten selitysmallien tulkintavoima on lisäksi rajallinen, koska jokainen tarkastelee väkivaltatilannetta oman näkökulmansa mukaisena syy-seuraus-prosessina.

2.1 Lähisuhde- ja perheväkivallan riskitekijät sekä palvelun piiriin hakeutumisen vaikeudet

Tuloksellinen ja vaikuttava lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisytyö edellyttää riskitekijöiden ja palvelun piirin ohjautumiseen liittyvien vaikeuksien tunnistamista. Lähisuhde- ja perheväkivallalle altistavina tai väkivaltaan liittyvinä tekijöinä nähdään muun muassa seuraavia:

- päihteet ja erityisesti alkoholin humalakäyttö (yhteys ei kuitenkaan suoraviivainen vaan monimutkainen)
- kasvaminen väkivaltaperheessä tai perheväkivallan kokemukset lapsuudessa
- erilaiset elämän muutostilanteet, työttömyys, taloudelliset vaikeudet, raskausaika ja lapsen syntymä, avioero tai huoltajuuskiistat
- erilaiset ihmissuhdeongelmat, kontrolloiva käytös tai mustasukkaisuus
- sukupuoli (naisilla korkeampi riski joutua uhriksi)
- ikä (nuoruus nähdään riskivaiheena erityisesti lasten seksuaalisen hyväksikäytön osalta)

- Ikäihmisten ja vammaisten kohdalla perheväkivallalle altistaviksi tekijöiksi nähdään muun muassa käsittelemättömät ristiriidat perheen historiassa, perheenjäsenten kykenemättömyys käsitellä konfliktitilanteita, päihdeongelmat, hoidettavan aggressiivinen käytös ja hoitovastuussa olevan uupuminen.

Päihteet eivät yksin selitä lähisuhteessa tai perheessä tapahtuvaa väkivaltaa. Väkivaltaa tapahtuu paljon selvin päin ja usein tekijä muistaa tapahtumien kulun ja siihen liittyvät henkilökohtaiset päätökset ja valinnat. Samat henkilöt saattavat käyttäytyä väkivaltaisesti sekä päihteiden vaikutuksen alaisena että selvin päin. Usein myös selvin päin tehdyt väkivalteet ovat harkitumpia, kontrolloidumpia ja ne salataan ympäristöltä. Vastaavasti päihteiden vaikutuksen alaisena ne ovat saattaneet olla ulkopuolisten huomiota herättäviä ja siten ne tulevat myös poliisin tietoon. Toisaalta päihteet lisäävät riskiä väkivaltaiseen käyttäytymiseen ja sen kohteeksi joutumiseen. Väkivallan harjoittaminen tai sen uhriksi joutuminen voivat myös lisätä päihteiden käyttöä; päihteiden käyttö voi olla keino selviytyä väkivallan aiheuttamasta syyllisyydestä ja häpeästä.

3 VÄKIVALLAN UHRI ASIAKKAANA

Väkivallan uhriksi joutumisesta seuraa pelkoa sekä syyllisyyden ja häpeän tunteita. Uhri syyllistää usein itseään, salaa tapahtuneen ja uskoo väkivallan loppuvan, kuten tekijä vakuuttelee. Tämä vaikeuttaa tapahtuneesta kertomista ja avun hakemista.

Fyysisten vammojen osalta hälyttävää on se, jos uhri ei halua kertoa vammojen synnystä tai kuvaus ei vastaa vammojen laatua. Erityisesti kannattaa kiinnittää huomiota tilanteisiin, joissa uhrilla on toistuvia ja eri paranemisvaiheessa olevia vammoja ja uhri hakeutuu hoitoon viiveellä. Hän voi myös kieltäytyä jatkohoidosta tai perua varattuja aikoja.

Henkisen väkivallan tunnistaminen on usein vaikeaa, eikä uhri aina itsekään tunnista sitä. Henkiseen väkivaltaan liittyy usein fyysisen väkivallan uhkaa. Kontrollin ja alistamisen seurauksen uhri voi olla ahdistunut ja arka puhumaan asioistaan. Toistuva ja vakava väkivalta traumatisoi uhrin, minkä seurauksia ovat mm. minäkäsityksen muuttuminen, itsetunnon mureneminen, toivottomuuden tunteet ja heikentynyt aloitekyky. Traumatisoituminen voi ilmetä tunnekontaktin puuttumisena omiin kokemuksiin, muistikuvien hajanaisuutena tapahtumista ja pyrkimyksenä pitää mieleen tunkeutuvat muistot pois mielestä.

Kun havaitset väkivallan merkkejä tai epäilet uhrin käyttäytymisen johtuvan väkivallasta, ota asia puheeksi. Tarvittaessa keskustele ensin asiasta työyhteisössäsi tai konsultoi. Ohjaa asiakas tarvittaessa sopivan avun piiriin vaikka saattaen tai aika jo heti varaten. Kerro aina, että väkivalta on rikos ja ohjaa asiakasta rikosilmoituksen tekemiseen poliisin kanssa. Sovi asiakkaan kanssa tarvittaessa verkostoneuvottelu muiden auttajatahojen kanssa.

4 LAPSI ASIAKKAANA

Lapsi voi olla perheessä väkivallan todistaja, väkivallan kohde tai molempia. Väkivallalle altistuminen on aina lapselle vahingollinen, vakava kehityksellinen riskitekijä, josta lapsi saattaa saada pysyviä läpi elämän kestäviä psyykkisiä ja/tai fyysisiä vammoja. Lapseen kohdistuva väkivalta voi ilmetä fyysisenä, psyykkisenä, tai seksuaalisena väkivaltana. Myös lapsen hoidon ja avun laiminlyönti on väkivaltaa, joka voidaan luokitella neljään eri ryhmään:

1. LAPSEN FYYSINEN LAIMINLYÖNTI:

- Lapsi ei saa kasvunsa edellyttämää riittävää tai oikeaa ravitsemusta
- Lapsen kasvuolosuhteet ovat epähygieeniset, turvattomat tai
- lapsi altistetaan vaaroille puutteellisen valvonnan takia.

2. LAPSEN PSYKKINEN LAIMINLYÖNTI:

- Lapsi ei saa kokemuksia arvostuksen eikä hyväksyttynä ja rakastettuna olemisen tunteesta.
- Vanhempi ei vastaa lapsen tunnetarpeisiin, eristää, hyljeksii tai halventaa.
- Pitkäkestoisesti haavoittavissa olosuhteissa eläminen voi vakavasti traumatisoida lasta.

3. LAPSEN HOIDON LAIMINLYÖNTI:

- Lapsen huoltaja suhtautuu välinpitämättömästi lapselle määrättyyn lääkitykseen, hoitoon, kuntoutukseen tai terapiaan.

4. LAPSEN OPPIVELVOLLISUUDESTA HUOLEHTIMISEN LAIMINLYÖNTI

Lasta voidaan laiminlyödä samanaikaisesti usealla eri tavalla. Väkivallan keskellä eläminen on aina vahingollista lapselle. Perheväkivalta on lapsen kannalta hyvin vaikea asia: tärkeimmät ja periaatteessa turvallisimmat ihmiset tekevät lapsen elämästä pelottavan ja turvattoman. Perheväkivallasta tai muista perheen ongelmista puhuminen saa ehkä lapsen olon tuntumaan pahalta, mutta se ei vahingoita lasta. Sen sijaan lasta vahingoittaa se, että perheväkivaltaan ei puututa. Jos työntekijällä herää huoli siitä, että lapsi näkee tai kokee perheväkivaltaa, tai lapsen hoito laiminlyödään, lastensuojelulakiin perustuva **ILMOITUSVELVOLLISUUS MENEÄ AINA SALASSAPITOVOLLISUUDEN EDELLE!** Pahoinpitely on rikos. Lapseen kohdistuvana lieväkin pahoinpitely on yleisen syytteen alainen rikos.

Huolen tulee aina herätä, jos

- Lapsi on toistuvasti vetäytyvä, väsynyt, poissaoleva, keskittymiskyvytön
- Lapsella on kehitysviivästymiä erityisesti puheen alueella
- Lapsen leikki on mekaanista, väkivaltaista, tai lapsi ei leiki ollenkaan
- Lapsi tietää kehitystasoonsa nähden liikaa fyysisestä, henkisestä, tai seksuaalisesta väkivallasta
- Lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti muita lapsia, sisaruksiaan tai vanhempiaan kohtaan

Epäilyn tulee herätä, jos

- Lapsi puheessaan vihjailee tai puhuu suoraan perheenjäsenten välisestä tai itseensä kohdistuvasta väkivallasta
- Lapsen kehossa on mustelmia tai muita väkivallan merkkejä, joiden kerrottu alkuperä ei vastaa vamman laatua

- Alle yksivuotiaalla on luun murtumia

KUN LAPSI KERTOO SINULLE VÄKIVALLASTA

- Usko lapsen kertomus
- Kerro että pidät tärkeänä, että lapsi uskalsi kertoa asian sinulle
- Kerro olevasi pahoillasi lapsen kokemuksesta
- Kerro lapselle että lapsi ei ole syyllinen väkivaltaan, eikä lapsi ole vastuussa vanhemman teoista, tuomitsematta vanhempia, vaikka vanhemman teot ovat väärä
- Kerro että perhettä voidaan auttaa, ja jokainen on oikeutettu saamaan apua
- Kerro että on olemassa muitakin samanlaisessa tilanteessa olevia lapsia
- Kirjaa tarkasti lapsen kertomus

VÄKIVALLAN PUHEEKSI OTTAMINEN LAPSEN KANSSA

- Puhu avoimesti tilanteesta lapsen kanssa, lapsi ei vaurioidu asian puheeksi ottamisesta.
- Luo keskustelutilanteesta turvallinen
- Puhu lapsen kanssa lapsen kehitystason mukaisesti konkreettisilla käsitteillä ja lapsen omilla sanoilla.

5 TEKIJÄ ASIAKKAANA

Väkivaltaan eivät oikeuta ristiriidat, mustasukkaisuus, hylätyksi tulemisen pelko, avioeron tuska, uskottomuus tai seksuaalinen torjunta. Myöskään väkivallan käyttö kasvatukseen ei ole oikeutettu missään tilanteessa. Lapset kohtaavat väkivaltaa molempien vanhempiensa taholta. Väkivallan käyttämisestä seuraa usein voimakas häpeä ja syyllisyyden tunne. Tekijä pyrkii selviytymään tilanteesta vähättelemällä ja kieltämällä vastuunsa ja syyllistämällä muita. Väkivallan tekijän ja uhrin kokemukset ja kertomukset tapahtumista ovat usein erilaisia ja ristiriitaisia keskenään.

Päihteiden vaikutuksen alaisena oleminen madaltaa väkivallan käyttämisen kynnyksiä, mutta se ei oikeuta väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Vastuu väkivallasta on aina väkivallan käyttäjällä. Väkivallan puheeksi ottaminen väkivallan tekijän kanssa aloitetaan aina yksilökeskusteluilla. Niissä painotetaan, että puuttumisen tarkoituksena on auttaa perhettä selviytymään väkivallasta ja kerrotaan väkivallan seurauksista perheessä.

Myöntäminen ja vastuunottamisen edellytys on yleensä turvallinen kontakti väkivallan tekijän ja auttajan välillä. Auttajan tulee hyväksyä väkivallatilanteisiin liittyvät tunteet, mutta muistaa kyseenalaistaa niihin liittyvät vääristyneet ajatukset ja reaktiot. Terapeuttinen asenne ei riitä. Älä mene auttajana "toiveikkuuden ansaan". Ei riitä, että väkivallan käyttäjä lupaa, ettei käytä enää väkivaltaa. Muutos edellyttää asian tunnistamista, tunnustamista ja uusien toimintatapojen opettelua.

TOIMINTAMALLIT

Liitteessä 1. on : Lasten pahoinpitely- ja seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyn toimintaohjeet. Tämä toimintaohje on tehty LasSe-hankkeessa ja on käytössä Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan alueilla.

Lisäksi on hyvä muistaa seuraavat lakipykälät.

Sosiaalihuoltolain 35 § säättää siitä, että sosiaalihuoltoon pitää ottaa yhteyttä tuen tarpeen arvioimiseksi. Jos terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa ([559/1994](#)) tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikuraattori taikka sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoidon, pelastuslaitoksen, Hätäkeskuslaitoksen, Tullin, poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin.

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä.

Ilmoitus sosiaalisen tuen tarpeessa olevasta henkilöstä löytyy Isonkyrön kunnan nettisivulta (Isonkyrön kunta, kuntalainen, sosiaali- ja terveystalvet, lapsiperheiden sosiaalityö)

<http://isokyro.fi/wp-content/uploads/2018/01/Ilmoitus-sosiaalihuollon-tarpeessa-olevasta-henkilöstä.pdf>

Lastensuojelulaki 25§: Ilmoitusvelvollisuus: Sosiaali- ja terveydenhuollon ja lasten päivähoidon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, Rikosseuraamuslaitoksen, palo- ja pelastustoimen, sosiaalipalvelujen, lasten päivähoidon tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän, seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan, kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ([746/2011](#)) [3 §:ssä](#) tarkoitettujen vastaanottokeskuksen ja järjestelykeskuksen, hätäkeskustoimintaa harjoittavan yksikön, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön, Tullin, rajavartiolaitoksen taikka ulosottoviranomaisen palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat henkilöt sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Lastensuojeluilmoitus löytyy Isonkyrön kunnan nettisivuilta (Isonkyrön kunta, kuntalainen, sosiaali- ja terveystalvet, lapsiperheiden sosiaalityö, lastensuojelu)

http://isokyro.fi/wp-content/uploads/2017/12/Lastensuojeluilmoitus_ilmoitusosa.pdf

Virka-aikana: Lastensuojeluilmoitus/ilmoitus sosiaalisen tuen tarpeesta olevasta voidaan tehdä suullisesti tai kirjallisesti. Viranomaistahon tekemä ilmoitus on hyvä toimittaa kirjallisena sosiaalityöntekijälle tai perusturvajohtajalle.

Sosiaalityöntekijät tavoittaa virka-aikana seuraavista puhelinnumeroista:

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä	050 314 2356
Aikuistyön sosiaalityöntekijä	050 314 2355
Perusturvajohtaja	050 466 8486

Virka-ajan ulkopuolella

Pohjanmaan Sosiaalipäivystys	06 325 2347
------------------------------	-------------

Vanhustenhuoltolain 25 § mukaan iäkkään henkilön palvelutarpeesta tulee ilmoittaa: Jos terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö taikka kunnan sosiaalitoimen, alueen pelastustoimen, hätäkeskuksen tai poliisin palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tiedon sosiaali- tai terveydenhuollon tarpeesta olevasta iäkkästä henkilöstä, joka on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, hänen on salassapitosäännösten estämättä ilmoitettava asiasta viipymättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle.

Sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, terveydenhuollon ammattihenkilön on ilmoitettava kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle iäkkään henkilön kotiuttamisesta terveydenhuollon laitoshoidosta. Ilmoitus on tehtävä hyvissä ajoin ennen kotiuttamista.

Ilmoitus iäkkään henkilön palvelutarpeesta löytyy Isonkyrön kunnan nettisivuilta (Isonkyrön kunta, sosiaali- ja terveystalvet, ikäihmisten palvelut)

<http://isokyro.fi/wp-content/uploads/2019/03/Ilmoitus-palveluntarpeesta-olevasta-ikäihmisestä.pdf>

Ilmoitus iäkkään henkilön palveluntarpeesta tehdään joko sosiaaliohjaajalle tai kotipalvelun ohjaajalle.

Sosiaaliohjaaja 050 566 1920
Kotipalvelun ohjaaja 050 434 6556

Tähän kohtaan tulee liite 1. Lasten pahoinpitely- ja seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyn toimintaohjeet. Ohje on tarkoitettu vain viranomaisten käyttöön

LIITE 2 . Asiakastyöhön tarkoitettuja kysymyksiä väkivallan eri muodoista.

Järjestä kysymiseen sopiva tilanne Keskeytä kysymiseen ja kuuntelemiseen pyrkien katsekontaktiin. Vältä paperitöiden tekemistä samanaikaisesti. Kiinnitä huomiota myös omaan ja asiakkaan nonverbaaliseen viestintään. Istu asiakkaan tasolla tai häntä alempana, vältä myös muuten uhkaavaksi tai pelottavaksi koettuja asentoja. Esitä väkivaltaan liittyviä kysymyksiä vain kahden kesken, rauhallisessa tilassa. Väkivallasta ei saa kysyä puolison tai muun saattajan läsnä ollessa. Saattajan läsnäolo voi vaarantaa naisen tai lasten turvallisuuden.

Esitä konkreettisia kysymyksiä.

On tärkeää puhua väkivallasta konkreettisten tekojen kautta, lyömisestä, tönimisestä, tukistamisesta, toistuvasta huutamisesta, halventavasta nimittelystä, seksiin pakottamisesta, kotiin telkeämisestä ja rahattomana pitämisestä. Tämä on tarpeen muun muassa väkivaltakäsityksen kulttuurisidonnaisen määrittelyn takia. Erilaiset määrittelyt tai sanat voivat johdattaa väkivallan vähättelyyn.

Kysy oma-aloitteisesti, myötätuntoisella tavalla. Puhumalla väkivallasta suoraan osoitat, että väkivallasta saa puhua kuten muistakin asioista. Ymmärtävällä ja hyväksyvällä asenteellasi ilmaiset kunnioittavasi häntä.

Vaihtoehtoisia tapoja johdattaa keskustelu väkivaltaan.

Kokemusteni mukaan monet naiset kokevat väkivaltaa parisuhteessa. Siksi kysymme kaikilta asiakkailta nykyisin väkivallasta.

Kysymyksiä monenlaisesta väkivallasta:

Tunnetko itsesi turvattomaksi tai pelottaako sinua kotona?

Joudutko tekemään kotona sellaisia asioita, joita et halua tehdä?

Estääkö kumppanisi sinua tekemästä asioita, joita sinun pitää tai haluaisit tehdä?

Henkinen väkivalta Uhrin toiminnan kontrollointi, alistava kohtelu, pelottelu, pakottaminen, eristäminen ja estäminen, nimittely, haukkuminen, verbaalinen uhkailu, vähättely, kiistäminen, tavaroiden hajottaminen ja vapauden rajoittaminen.

Tunnetko itsesi turvattomaksi tai pelottaako sinua kotona?

Onko joku estänyt sinua liikkumasta?

Naisen kumppanin tilanne herättää huolta: Miten kumppanisi (puoliso) voi?

Miten hänen tilanteensa vaikuttaa sinuun ja lapsiin?

Tarkentavia kysymyksiä.

Pystytkö nukkumaan rauhassa?

Otatko illalla alkoholia ennen nukkumaan menoa, jotta rauhoittuisit?

Rajoittaako joku liikkumistasi kaupungilla / ulkona / sisällä kotona (ulos/sisään)? Kuka?

Miten?

Onko sinulla kotiavain?

Fyysinen väkivalta ja väkivallalla uhkaaminen

Lyöminen, tukistaminen, kuristaminen, töniminen, potkiminen, kiinnipitäminen, läimäyttely, ruumiinvamman tuottaminen ja väkivallalla uhkaaminen (myös puhelimitse tai tekstiviestein). Onko joku joskus esimerkiksi tukistanut, töninyt tai lyönyt sinua?

Onko sinulla vaikeuksia kotona? Minkälaisia?

Riitelettekö miehesi kanssa?

Asiakkaalla on fyysisiä merkkejä väkivallasta.

Mitä sinulle on tapahtunut?

Onko joku aiheuttanut nämä vammat? Kuka?

Tarkentavia kysymyksiä

Jos riitelette, mitä silloin tapahtuu?

Pystytkö lähtemään pois kotoa?

Milloin viimeksi jouduit väkivallan kohteeksi?

Kuinka usein väkivaltaa tapahtuu?

Miten väkivalta on muuttunut ajan mittaan?

Onko se tullut pahemmaksi tai tapahtuuko sitä useammin kuin ennen?

Onko kumppanisi pelotellut sinua ja miten?

Onko hän uhannut tappaa tai käyttää asetta?

Onko hän käyttänyt asetta?

Pelkäätkö kumppaniasi?

Pelkäätkö jotakin muuta henkilöä?

Pelkäätkö henkesi puolesta tai lastesi hengen puolesta?

Taloudellinen väkivalta ja kontrolli

Rahankäytön kontrollointi, ilman rahaa pitäminen, palkan, toimeentulotuen tai muun etuuden käyttö omiin tarkoituksiin, hyväksikäyttö sopimuksissa, omaisuuden ja velkojen siirtäminen naiselle/naiselta pois ilman naisen lupaa, pakottaminen rahan hankkimiseen keinolla millä hyvänsä.

Käytkö ostoksilla itse?

Onko sinulla omaa rahaa ja oma pankkitili?

Tarkentavia kysymyksiä.

Voitko ostaa itsellesi mitä tarvitset vai pitääkö sinun kysyä lupa mieheltäsi?

Pitääkö sinun kertoa miehellesi ostoksistasi? Riitelettekö silloin?

Voitko nostaa rahaa ilman miehesi lupaa?

Onko kumppanisi (puolisosi) pyytänyt sinua allekirjoittamaan sopimuksia? Minkälaisia?

Seksuaalinen väkivalta ja seksuaalisiin tekoihin pakottaminen

Raiskaus, pakottaminen nöyryyttäviin tai epämiellyttäviin seksuaalisiin tekoihin, prostituutioon pakottaminen.

Pakotetaanko sinut johonkin, jota et halua?

Vaatiiko kumppanisi joskus seksiä, vaikka sinä et halua?

Tarkentavia kysymyksiä

Mitä niissä tilanteissa tapahtuu?

LIITE 3. Väkivallan puheeksi ottaminen lapsen kanssa

Tee alkuarviointi omassa työpisteessäsi. Puhu avoimesti tilanteesta lapsen kanssa, lapsi ei vaurioidu asian puheeksi ottamisesta.

Luo keskustelutilanteesta turvallinen. Työntekijän on hyvä olla lapselle tuttu henkilö, jos mahdollista. Kerro, että lapsi toimii oikein kertoessaan perheväkivallasta. Anna lapselle häntä auttavaa tietoa. Selvitä lapselle, miksi on tärkeä puhua väkivallasta aikuisille, jotka auttavat lasta ja hänen perhettään.

Lapsen kanssa puhutaan lapsen kehitystason mukaisesti konkreettisilla käsitteillä ja lapsen omilla sanoilla. Pienten lasten kanssa voit puhua ”pahoista riidoista” tai ”toisen satuttamisesta tai lyömisestä”. Rohkaise lasta kertomaan kaikki, mitä hän tietää tai muistaa.

Keskustelun tukena voit käyttää seuraavia kysymysmalleja: ”mitä sitten tapahtui”, ”muistatko vielä lisää?”. Kuuntele aktiivisesti lapsen puhetta, älä keskeytä lasta. Kysy lapselta avoimia kysymyksiä, käytä ”mikä”, ”mitä”, ”kuka” ja ”missä” - kysymyksiä. Vältä kysymyksiä, joihin voi vastata ”kyllä” tai ”ei”.

Kerro lapselle, että perheväkivalta on asiana sellainen, johon täytyy hakea apua ja että siihen on puututtava. Älä aseta itseäsi tilanteeseen, jossa joutuisit pettämään lapsen luottamuksen, koska asian hoitaminen vaatii puuttumista ja moniammatillista yhteistyötä. Älä työntekijänä tuomitse lapsen vanhempia, mutta kerro, että vanhemman teot ovat vääriä. Kerro lapselle, että väkivalta ei ole lapsen syy, eikä lapsi ole vastuussa vanhemman teoista. Selvitä yhdessä lapsen kanssa, mikä lasta on auttanut, kenelle lapsi on voinut puhua ja mihin lapsi on voinut mennä turvaan.

Kun lapsi kertoo sinulle väkivallasta,

- usko lapsen kertomus,
- kerro että pidät tärkeänä, että lapsi uskalsi kertoa asian sinulle,
- kerro olevasi pahoillasi lapsen kokemuksesta,
- kerro lapselle, että lapsi ei ole syyllinen väkivaltaan,
- kerro, että perhettä voidaan auttaa ja jokainen on oikeutettu saamaan apua,
- kerro, että on olemassa muitakin samanlaisessa tilanteessa olevia lapsia,
- kirjaa lapsen kertomus.

Mikäli huolesi lapsen tilanteesta jää epämääräiseksi, keskustele lapsen tilanteesta työyhteisössäsi/esimiehesi kanssa. Arvioikaa huolenne astetta. Voit konsultoida anonyymisti lapsen tilanteesta esimerkiksi sosiaalityöntekijää. Selvitä asiaa lapsen vanhempien ja/tai huoltajien kanssa huomioiden perheenjäsenten turvallisuus. Kerro vanhemmille ja/tai huoltajille lastensuojeluilmoituksen tekemisestä.

Akuutissa tilanteessa

Jos lapsi joutuu vanhemman käyttämän väkivallan kohteeksi, tee asiasta viipymättä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluviranomaisten tehtävänä on selvittää välittömän puuttamisen tarve ja arvioida lapsen turvallisuus kotona.

LIITE 4. Lapsen haastattelulomake

Päiväys _____

Haastattelija _____

Nimi _____

Sisarukset _____

Syntymäaika _____ ikä _____

Äiti _____

Isä _____

Päiväkoti / Koulu _____

Jos tunnet lapsen entuudestaan, lapsi voi keskustelun ohella piirtää perhekuva.

PERHE

Ketä kuuluu perheeseesi? _____

Ketä kaikkia teillä kotona asuu? _____

Kenen aikuisen kanssa sinusta on mukavin olla? _____

Jos sinulla on paha mieli, pelottaa tai huolestuttaa, niin kenen kanssa siitä voi puhua?

Onko joku aikuinen kenen kanssa et haluaisi olla?

KAVERIT

Onko sinulla kavereita? _____

Minkä nimisiä _____

Mitä yleensä puuhaatte yhdessä? _____

Keneen kavereistasi luotat esiten? _____

PÄIVÄKOTI / KOULU

Mikä päiväkodissa/koulussa on mukavinta? _____

Mikä päiväkodissa/koulussa on tylsää? _____

HARRASTUKSET

RIITA JA VÄKIVALTATILANTEET Kaikissa perheissä riidellään joskus. Minkälaisia riitoja teillä on? _____

Mitä sinä teet, kun teillä riidellään? _____

Miltä sinusta tuntuu, kun teillä riidellään? _____

Mikä helpottaa oloasi/auttaa sinua silloin? (Mitä ajattelet/teet/tunnet, josta on apua)

Mistä ajattelet riitojen johtuvan? _____

Jotkut lapset ajattelevat, että riitely on heidän syytään: Oletko koskaan ajatellut niin?

Mistä voi tietää, että riita on alkamassa? _____

Jos joskus teet kotona joitain kiellettyä tai jotakin menee rikki, niin mitä äiti / isä silloin tekevät?

Joskus aikuiset voivat satuttaa lapsia tai toisiaan. Onko teillä sattunut niin?

Joskus aikuiset koskettelevat lapsia niin, että se ei tunnu hyvältä. Onko sinulle koskaan käynyt niin? _____

Mikä on pelottavinta / surullisinta mitä sinulle on tapahtunut?

Mikä auttoi sinua silloin?

Kenelle olet kertonut / voisit kertoa, että sinulle on sattunut sellaista?

Minäkäsitys

Jos _____ (ihminen, josta lapsi pitää/ johon luottaa) olisi tässä niin, mitä hän mahtaisi kertoa sinusta? Missä asioissa olet hyvä tai mikä sinussa on mukavaa?

Mikä on onnellisin aika, jonka muistat?

Nyt vaihdetaan rooleja. Nyt sinä voit kysyä minulta jotain.

Leikitään, että sinulla on käytössä kolme toivomusta. Voit toivoa mitä vain. Minkä asioiden sinä toivoisit muuttuvan? (Voit käyttää taikasauvaa tai taikakuulia)

LIITE 5. Väkivallan puheeksi ottaminen väkivallan käyttäjän kanssa

Nimi ja yhteystiedot _____

Kun väkivaltaa ei ole vielä voitu ottaa puheeksi, kysy väkivallan tekijältä:

Miten olet selittänyt itsellesi, että...

lastensuojeluilmoitus on tehty...

puolisosi on kertonut...

lapsesi on käyttäytynyt...

Kun kaikki tapahtunut on muiden syytä, kysy väkivallan tekijältä:

- Onko omassa toiminnassasi mitään, minkä suhteen toivot muutosta?

Kun tekijän on vaikea nähdä tekojensa seurauksia muille, kysy väkivallan tekijältä:

- Mikä omassa käytöksessäsi voi toisista olla pelottavaa?

Kun väkivalta on tapahtunut ja todettu, kysy väkivallan tekijältä:

- Kun ajattelet tapahtunutta, missä vaiheessa olisit voinut vaikuttaa tapahtumien kulkuun omalla toiminnallasi?
- Väkivallan vakavuutta kartoittavia kysymyksiä:
- Joudutko usein umpikujatilanteisiin ihmisten kanssa?
- Oletko käyttäytynyt väkivaltaisesti aikaisemmissa suhteissasi?
- Onko poliisi käynyt kotonasi väkivaltatilanteiden vuoksi?
- Oletko ollut pidätettynä?
- Onko sinulla tuomioita pahoinpitelyistä?
- Kuvaa viimeistä väkivaltatilannetta (milloin, missä ja mitä tapahtui?)
- Kuvaa ensimmäistä väkivaltatilannetta (minä vuonna, missä ja mitä tapahtui?)
- Kuvaa pahinta väkivaltatilannetta (milloin, missä ja mitä tapahtui?)
- Ovatko väkivaltatilanteet muuttuneet?
- Minkälaista apua odotat?
- Onko puolisosi/lapsesi avun piirissä?

Keneen väkivalta on kohdistunut? O puolisoon O lapsiin O muihin ihmisiin
Millaista väkivaltaa olet käyttänyt?

Fyysinen väkivalta	Kyllä	Ei	Kuinka usein?
Lyöminen	☐	☐	_____
Töniminen	☐	☐	_____
Potkiminen	☐	☐	_____
Hiuksista repiminen	☐	☐	_____
Aseen käyttäminen	☐	☐	_____
Muuta? _____	☐	☐	_____
Henkinen väkivalta			
Nimittely	☐	☐	_____
Vähättely	☐	☐	_____
Kontrollointi	☐	☐	_____
Uhkailu	☐	☐	_____
Tavaroiden rikkominen	☐	☐	_____
Seksuaalinen väkivalta			
Ahdistava lähentely	☐	☐	_____
Seksiin pakottaminen	☐	☐	_____
Raiskaus	☐	☐	_____
Taloudellinen väkivalta			
Rahankäytön kontrollointi	☐	☐	_____
Työnsaannin estäminen	☐	☐	_____
Raha-asioista tietämättömänä pitäminen	☐	☐	_____
Lapsiin kohdistuva väkivalta			
Lasten fyysinen pahoinpitely	☐	☐	_____
Lasten nimittely	☐	☐	_____
Lasten uhkaaminen	☐	☐	_____
Lasten käyttö väkivallan välineenä			
Toisen vanhemman haukkuminen lasten kuullen	☐	☐	_____
Uhkailu lasten vahingoittamisella	☐	☐	_____
Tapaamisten väärinkäyttö	☐	☐	_____
Muu pelkoa tuottava toiminta	☐	☐	_____
Mikä? _____	☐	☐	_____

LIITE 6. Turvallisuussuunnitelma

- Mikä on hänen välitön turvan tarpeensa nyt, onko hänen parempi mennä turvakotiin/sairaalaan/ystävän luo vai voiko hän palata kotiin
- Onko tarpeen hakea lähestymiskieltoa
- Tarjoa hänelle uusintakäynti 1-3 päivän kuluttua
- Onko hänellä perheenjäseniä, sukulaisia tai ystäviä, keiden luokse voi mennä vaaran uhatessa
- Jos hän haluaa mennä kotiin, anna kirjallisesti tietoa turvakodista ja muista auttamispaikoista ja painota uusintakäynnin tarpeellisuutta
- Varmista että hänellä on poliisin ja yleinen hätänumero
- Jos hänellä on luotettava naapuri, ohjaa häntä tekemään sopimus tämän kanssa poliisin kutsumisesta tilanteissa, joissa uhri itse ei voi sitä tehdä (merkinantojärjestelmä)
- Anna hänelle myös tietoa juridisista seikoista (rikosilmoitus, tutkintaprosessi jne.)
- Ohjaa häntä pitämään tällainen informaatio turvallisessa paikassa niin, ettei väkivaltatekijä sitä löydä
- Käy uhrin kanssa pakotiet kodista hätätilanteessa
- Käy läpi keinot suojata itseä pahoinpitelytilanteessa (pään, vatsan alueen suojaaminen käsillä)
- Ohjaa uhria ennakoimaan vaaratilanteita ja lähtemään kodista ennen pahoinpitelytilannetta, jos mahdollista
- Ohjaa uhria pitämään turvalaukku valmiina: laukussa tulisi olla avaimet, rahaa, tärkeitä puhelinnumeroita, passi, pankki- ja luottokortit, reseptit, varavaatteita jne. (auton kolmannet avaimet)
- Turvalaukkuja voi säilyttää myös ystävän/omaisen luona
- Ohjaa uhria hankkimaan oma salainen pankkitili, jonne hän voi tallentaa mahdollisuuksien mukaan rahaa äkillistä tarpeita ja tulevaisuutta varten
- Painota fyysinen/seksuaalinen väkivallan kohteelle välittömän lääkärisikäynnin ja asiakirjamerkintöjen merkitystä (rikoksen tutkinta, lähestymiskielto)

Lapset

- Vaarasta kerrotaan lapsille avoimesti
- Ohjataan pakotiet ja kerrotaan paikat mihin voi mennä
- Opetetaan puhelinnumerot mihin voi soittaa
- Itsetuhoriskin arviointi ja siihen liittyvät tarkistukset (riskitilanteessa yhteys vähintään kerran päivässä)
- Omaisuuden tuhoamisen estäminen
- Hänelle kerrotaan paikat, joista saa apua kriisitilanteissa (turvakoti, terveyskeskus, psykiatria)
- Selvitetään avun hakemismahdollisuudet ystäviltä ja sukulaisilta
- Hallinnan opettaminen (esim. time out ja väkivallan ennakointi ja avun hakeminen)

Lähde: Tavoitteena uhrin turvallisuus: Sirkka Perttu ja Marie Rautava 2002